

БОРИС ГРИНЧЕНКО

ОЛЕСЯ

Борис Грінченко

ОЛЕСЯ

ОПОВІДАННЯ

Ілюстрації Ніни Мудрик-Мриц

О П Л Д М — ОБ'ЄДНАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

1977
Торонто — Вінніпег — Канада

Borys Hrinchenko

OLESIA

NOVEL IN UKRAINIAN

Illustrated by Nina Mudryk-Mryc

ASSOCIATION OF UKRAINIAN WRITERS FOR CHILDREN AND YOUTH

TORONTO, ONTARIO, CANADA

Це було давно, ще тоді, як Україну шарпали турки й татари, а гетьмани українські ходили з козацтвом бити ворогів.

Тоді на Волині було невеличке село. Вкруг села були ліси. В селі жили прості люди — хлібороби. Якби не татари, то їм жити було б непогано. А то часто й густо набігали татари. Вони грабували, палили й руйнували села. Старих та дітей убивали, а молодих брали в неволю і продавали рабами на тяжкі роботи туркам. Іноді гнали татари з України тисячі нещасних людей.

І цьому селу довелося зазнати лиха, але покищо тільки один раз. Воно заховалося в лісах і знайти його було не легко.

Край села стояла невеличка хатка. Коло неї пишався рясний садок. У садку гули бджоли. Там була пасіка.

У тій хатці жив старий дід Данило. Колись він козакував, був у неволі турецькій, але визволився відтіля. Тепер жив дома і пасічникував. Жінка його давно вмерла. Він прийняв до себе двоє сиріт: дівчину Олесю і хлопця — стрибунця Михайлика. Олеся була вже величенька дівчина років шістнадцять.

Дід був щасливий з дітьми, а діти були щасливі з ним. Діти дуже любили, як дід балакав з ними. Він розказував їм про Україну, про Січ, про гетьманів, про турецьку й татарську неволю. Бувало сидить дід у пасіці, робить щонебудь коло улика, або там граблі, чи що, а Михайлик теж щось тут майструє, і дівчина Олеся сидить із шиттям. Сонце сяє, пташки шебечуть, бджоли гудуть, а Михайлик:

— Розкажіть, дідусю, про неволю турецьку!

А дідусь:

— Та я вже розказував, ти ж чув! Хіба тобі мало?

А Михайлик та Олеся:

— Ще, ще дідусю! Так гарно слухати!

І дід починає оповідати, а діти слухають і очей не зводять

із нього. Олесь схилить чорняву голівку на руку, а Михайлик-стрибунець уже не стрибає, а теж сидить та слухає. А дід розповідає, як був у турецькій каторзі*:

— Три роки був я в каторзі турецькій прикований до місця. А каторга, це корабель такий. Там гребли ми веслами, женучи судно, а за те наші голі плечі раз-у-раз списували доглядачі нагаями та колючою червоною таволгою.

— І кров текла? — скрикує Михайлик.

— Текла, — каже дід.

— Я б їх усіх побив, тих татар та турків проклятих! — гукне хлопець, стискаючи кулачки. Олесь нічого не скаже, тільки все обличчя в неї зблідне. А дід далі:

— Покалічено тоді мене добре. Як визволили мене козаки, нездатний я вже був козакувати. Вернувся я до дому. Тут я ваших батьків зазнав, і твого, Олесю, і твого, Михайлику. Ми були сусіди. Михайлик був тоді ще дуже малий — було йому зо два роки. А тобі, Олесю, було з сім років, і ти бігала вже швиденько. Жили ви гарно. Коли це набігла татарва... Що тут казати? Відбивались ми люто, та нічого не вдіяли. Татари спалили село, багато людей повбивали, багато у неволю забрали. А дехто повтікав. Оті втікачі вернулися сюди потім та й знов тут побудувалися.

Мене вдарено чимсь важким по голові — і я впав. Але я не вмёр і вночі очутився. Дивлюсь — місяць світить, видко. Тихо скрізь. Коли гляну круг себе, аж я на пожарищі, а круг мене трупи... Прийшов ранок. Пішов я поміж трупами і знайшов тебе, Михайлику. Ти лежав і плакав біля мертвої матері. Тут і батько твій був із розрубаною головою.

— Прокляті! Ой прокляті! — скрикнув Михайлик.

— І твої тут батько й мати були, Олесю, — мертві... А тебе я вже потім знайшов у лісі. Ти забігла якомсь туди. Ось і все.

* каторга — галера

Змовкне дід, Олеся сидить — не ворухнеться. У неї обличчя бліде, в очах палає огонь. Дід гляне на неї та й похитає головою:
— Гай, гай! — каже. — Засмутив я тебе, моя ясочко! Але що ж робити? Без лиха не проживемо. Не журіться діточки; ваші батьки полягли доброю смертю, рідний край боронячи. Кожний чоловік повинен боронити від усякого ворога свою рідну країну, не жаліючи свого життя.

— Еге, не жаліючи свого життя!... — промовить дівчина тихо, та й замислиться ще дужче і кілька день замислена ходить.

Ото одного разу була неділя. Олеся з Михайликом лагодилась іти в ліс на ягоди, а дід каже:

— Глядіть, діточки, далі від багновища, а то лихо буде.

У лісі було величезне болото — багновище. Іноді, не знаючи, набреде на нього людина та й утоне. Дід боявся, щоб і з дітьми що не було. Олеся каже:

— Не бійтесь, дідусю, хіба ми не знаємо?

А Михайлик-стрибунець і собі тоненьким голосочком додає:

— А вже ж знаємо!

Побрали діти глечики та й пішли. Дід довго дивився їм у слід.

Михайлик каже:

— Олесю, сестричко! Ходім аж на той бік ліса!

Ліс не можна було перейти, бож болото там було серед ліса! А обходити далеко, коло верстов шість. Олеся каже:

— Але ж це далеко!

— Нічого! — каже Михайлик, — так ягід там багато. Ходім, голубонько!

— То й добре! — каже Олеся.

І вони пішли. Не увійшли в ліс, а подались узліссям. З одного боку був височезний старий темний ліс, а з другого боку простягався степ. Дівчина і хлопець ішли швидко. Вони вже з п'ять

верстов відійшли від дому. Коли це Михайлик скрикнув:

— Глянь, Олесю, що то таке?

Олеся глянула. Серед степу їхали люди. Всі були верхи. То були не наші люди. Островерхі шапки маячили здалека. Таких шапок наші не носять. Олеся багато чула дечого від діда. Вона пізнала цих людей. Це були татари.

Татари! Вони приїхали в Україну палити села, убивати або в неволю забирати людей. Ось-ось вони побачуть їх і заберуть. Олеся вхопила Михайлика за руку і мовчки потягла в кущі.

— Що то? Що то? — питався Михайлик.

— Цить! Татари!

Михайлик так і занімів. Острах обняв його такий, що він і слова не міг вимовити. Олеся з-за кущів бачила, як татари їхали просто на ліс, як поводили сюди й туди головами. Це вони шукають, де село. Ще кілька часу і вони знайдуть його... Що тоді буде?...

Село запалять, людей повбивають... І дідуся вб'ють... Боже мій! Треба бігти, треба сказати!... Алеж татари їдуть кінями; вони їдуть швидше, ніж вона добіжить. Якби вони тут загаялися! Та якже те зробити, як це їй зробити?

Бідне серденько в Олесі мучилося. А татари під'їздили все ближче та ближче... Уже видно їх погані обличчя... І відразу Олеся надумала... Вона вхопила Михайлика за плече:

— Братчику, біжи лісом додому й скажи дідусеві, що йдуть татари! Чуеш?

— А ти ж? — спитався хлопець.

Олеся штовхнула його, щоб біг, кажучи:

— Я знаю сама, що зроблю, не бійся! Ніколи балакати — біжи!

Хлопець не думав довго. Він кинувся у ліс і побіг з усієї сили. Олеся залишилася сама. Вона постояла ще кілька хвилин.

Обличчя її було бліде. Але вона не боялася. Вона вийшла з-за куща і пішла попід лісом зовсім не в той бік, де було село. Ішла так, мов не бачила татар. Але татари її побачили. Вони кинулися до неї. Олеся скрикнула і побігла що сили дали. Та бігла вона недовго. За хвилину татари наздогнали її, щось закричали, загукали й ухопили. Їх було тридцять. Вони зупинилися і почали поміж собою балакати. А далі один, високий, підійшов до дівчини. Він заговорив по нашому, але так погано, що дівчина ледве зрозуміла, що він каже:

— Хороша дівчино! Хороша дівчино! Ми тобі нічого не зробимо, пустимо на волю, тільки ти нам покажи, де тут є село.

Олеся каже:

— За лісом. Оцей ліс перейти та й село по той бік.

А татарин їй:

— То ти нас проведи цим лісом, бо ми дороги не знаємо!

Олеся каже:

— Проведу!

А татарин знов:

— Та не дури, не тікай! Бо бачиш оце! — І він вийняв із піхви криву гостру шаблюку і блиснув нею перед очима дівчини. — Бачиш оце? ... Голову зрубаю!

— Бачу! — каже Олеся.

Олесі накинули на шию аркан. Високий татарин узяв той аркан у руки, пустив дівчину поперед свого коня і каже:

— Веди!

Олеся повела. Але вона йшла зовсім не в той бік, куди Михайлик побіг. Вона ще трохи обійшла ліс, тоді знайшла стежку, що бігла у ліс зі степу і пішла по ній. Татари їхали слідом за нею. Де далі, ліс усе густішав. Олеся вела ворогів просто в середину ліса, де було болото. Вона вела й думала:

— Чи добіг же Михайлик додому? Чи сказав же дідусеві?

Ох, хоч би мені довше поводити бісурменів, поки він добіжить.

І вона йшла тихо, іноді звертала у бік, тоді знов назад верталася. Татари сердилися, а високий кричав:

— Чого ти плутаєш? Веди гарно, а то ось! І він показував рукою на шаблюку. Дівчина казала:

— А ось зараз ліс скінчиться, там і село. — І вела далі. Ліс зробився страшенно густий. Але ж Олеся добре його знала. Вона так часто ходила сюди по гриби, по ягоди. Вона знала, де болото. Невеличка смужка твердої землі вганялася у дряговину. Олеся повела татар туди. За деревами болота не було видно. Вона вела їх аж до краю твердої землі і зупинилася. Навкруг було темно і пуща така, що тільки той, хто добре знав ліс, міг звідсіля вийти, не застрягнувши в болоті. Татари ж ліса не знали. Високий татарин скрикнув:

— Чого ж стала? Веди!

Дівчина повернулася до ворогів. На блідому обличчі палали темні очі. Вона глянула ворогам у вічі і тихо промовила:

— Я далі не піду!

Татарин під'їхав аж до неї, показав їй нагая і вилаяв.

— Я вас, вороги, завела в цей ліс і ви не вилізете звідсіля!

У цю ж мить ніж блиснув у татарській руці й ударив дівчину в груди. Як билина підрізана впала вона додолу. Але вона не була мертва. Вона підняла руку:

— Кожний повинен рідну країну боронити... Знайте це, вороги!... Її голівонька схилилася, а чиста душа покинула тіло. Татарин плюнув на неї і всі вороги повернули назад.

А Михайлик тим часом добіг додому. Він казав, що татар хто й зна скільки. Люди покидали все і повтікали в ліс. Дід Данило думав, що він там і Олесю знайде.

День просиділи люди в лісі. Потім не стало їм їжі. Треба було вертатися. Другого дня післали одного парубка подивитися,

що в селі. Парубок вернувся і сказав, що в селі все ціле. Люди зрозуміли, що татари обминули їх, і вернулися додому. Але ж Олесі там не було. Дід Данило попрохав кілька чоловіків і всі, озброївшись, гуртом пішли шукати її в лісі. Михайлик привів їх до того місця, де покинув Олесю. Тут знайшли татарські сліди. По тих слідах пройшли лісову пущу. Довго йшли, аж поки побачили кілька татарських коней, що позагрязли в болоті. Татар не було. Мабуть вони позлазили з коней та й потопилися в багнуці.

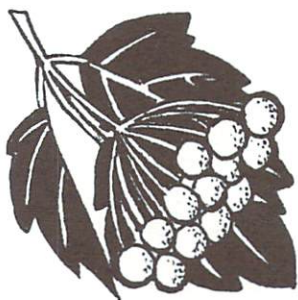
Дід Данило йшов попереду. Він перший побачив Олесю. Вона лежала мертва, з ножом у грудях. На шиї в неї був татарський аркан. Тепер зрозумів дід Данило й усі люди, що Олеся своєю смертю вирядувала рідне село. Зробили мари з гілок і понесли дорого тіло додому.

Другого дня ховали Олесю. Подруги-дівчата несли труну. В ній лежала Олеся убрана, як до вінця. На голові в неї був вінок. Навкруг співали пташки, вгорі сяло сонце. А вона лежала тиха, спокійна. Навіть здавалося, що на її обличчі сяла якась радість.

Еге, їй можна було радіти...

Ридаючи проводили її до холодної ями, ридаючи засипали землею. Не сам дід Данило плакав. Плакали усі: старі й малі, чоловіки й жінки і подруги-дівчата. Але як кинули на могилку останню лопату землі, дід Данило підвів голову. Він уже більше не плакав. Обличчя його було поважне. Він простяг руки над могилкою і сказав:

— Кожний повинен боронити свій рідний край, не жаліючи життя! Дай, Боже, кожному такої смерті!

**ОБ'ЄДНАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ
ім. Леонида Глібова**

Printed by
HARMONY PRINTING LTD.
3194 Dundas St., W., Toronto, Ont., Canada M6P 2A3